

8 juni 2013

Jo Seminck over

“Ayn Rand - Atlas Shrugged, het verborgen kapitalistisch manifest”

Inleidende tekst van Jo Seminck

Ayn Rand werd in Sint-Petersburg (toenmalige Sovjet-Unie) geboren als Alissa Rosenbaum. Ze groeide op in een joods middenstandsgezin. Haar joodse achtergrond is echter niet bepalend voor haar latere werk. Ze studeerde korte tijd geschiedenis en filosofie. Friedrich Nietzsche en Aristoteles waren haar favoriete denkers. De nieuwe Sovjetsamenleving ervoer ze als extreem onderdrukkend en in 1926 bemachtigde ze een uitreisvisum naar de Verenigde Staten. Reeds bij haar vertrek wist ze dat ze nooit meer naar de Sovjet-Unie zou terugkeren. Met de hulp van Amerikaanse familieleden vond ze al snel haar weg in de nieuwe omgeving. Haar eerste boeken kenden weinig succes, maar in 1943 volgde met het door twaalf uitgevers afgewezen *The Fountainhead* een doorbraak. Vanaf 1945 werden jaarlijks 100.000 exemplaren verkocht en Rand werd met plezier bedolven onder de fanmail. Wereldwijd vonden 6 miljoen exemplaren de weg naar de lezer. De lezersbrieven beantwoordde ze met een standaardbrief die verwees naar haar volgende boek. En in 1957 was het zover. Toen verscheen *Atlas Shrugged*, haar hoofdwerk. Na recent lezersonderzoek door diverse toonaangevende Amerikaanse magazines blijkt dat het (in Europa nauwelijks gekende) oeuvre van Rand aan de andere kant van de Atlantische Oceaan de meest invloedrijke literatuur na de Bijbel is. Eigenlijk mag het weinig verbazing wekken dat utopische literatuur de verbeelding van de Amerikaanse lezer prikkelt. Amerika kreeg vorm onder impuls van mensen die droomden van een betere wereld en kozen voor een totale breuk met de bestaande wereld. Van oudsher is Amerika een utopisch project. Wij, Europeanen, zijn de nazaten van mensen die tevreden waren met de bestaande toestand. Hoewel alles wat Amerikaans is (film, muziek, taal), ons erg vertrouwd lijkt, botsen we hier op een niet te onderschatten cultureel verschil. Ondertussen groeide Rand uit tot de spilfiguur van wat de Objectivistische Beweging zou heten. Dit (sektarische) genootschap oefende veel invloed uit op het Amerikaanse politieke bedrijf. Tot 1968 kwamen de leden nagenoeg wekelijks bij elkaar. Er kwam een breuk toen de jongere minnaar van Rand zelf een heel wat jongere minnares scoorde. Zo gaat dat in een sekte. De bekendste ‘objectivist’ is de New Yorkse econoom Alan Greenspan (°1926). Van 1987 tot 2006 was hij voorzitter van de Federal Reserve (The ‘Fed’), een soort tegenhanger van de Europese Centrale Bank. In mei 2005 zei Greenspan dat “regulering door de private sector een veel beter middel is gebleken om excessieve risico’s te beperken dan regulering door de overheid”. Na de wereldwijde instorting van het financiële systeem, kwam Greenspan drie jaar later in september 2008 terug op dit (utopische) standpunt. Voor een parlementaire onderzoekscommissie verklaarde hij dat strengere overheidsregulering de enige manier is om de financiële sector in goede banen te leiden. Heel wat waarnemers houden Greenspans beleid als voorzitter van de Fed verantwoordelijk voor de ineenstorting van de Amerikaanse huizenmarkt. Na 9/11 werden veel Amerikanen (die het zich eigenlijk niet konden veroorloven) door ogenschijnlijk interessante hypotheeknemers aangemoedigd een huis te kopen. Zeven jaar later werd deze hypotheekzeepbel doorprikt. Leningen werden niet langer afbetaald en aan diverse stadsranden schoten tentenkampen als paddenstoelen uit de grond. Om waardevermindering door leegstand te vermijden, mogen onfortuinlijke hypotheeknemers tegenwoordig gewoon in ‘hun’ huis blijven wonen. Is Greenspan de enige schuldige? Heel wat mensen denken dit. Maar hierbij dient echter opgemerkt te worden dat de tijd rijp was voor de economische politiek die Greenspan voerde. Ook Hitlers succes kan enkel verklaard worden door het feit dat Duitsland klaar was voor Hitler. De utopische literatuur van Ayn Rand bereidde de weg voor de Greenspans van deze wereld. Eén enkele man kan nooit verantwoordelijk zijn voor een mondiale crisis. Ik denk dat Greenspan het allemaal goed meende. Het moet wat zijn op 82-jarige leeftijd te moeten erkennen dat wat je altijd geloofde tot erg veel ellende geleid heeft en nog altijd leidt. De

Amerikaanse huizen crisis veroorzaakte immers een mondiale economische crisis. Daarom zoekt het kabinet Rutten voor de tweede keer in enkele maanden naar nieuwe besparingen om het begrotingstekort te dichten. Maar zoals eerder gezegd... het pad naar de hel is geplaveid met goede bedoelingen. Of anders geformuleerd, echt slechte mensen weten niet dat ze slecht zijn. Alan Greenspan als ultieme utopist.

De laatste jaren kent de populariteit van Rands werk ongekeerde hoogten. In kringen van de Amerikaanse Tea Party wordt het als een bijbel beschouwd. De Tea Party is een protestbeweging met wortels in het libertarisme en het conservatisme, die na 2008 ontstond als reactie op Obama's economische reddingsplan en de plannen om de gezondheidszorg te hervormen. De aanhangers van de Tea Party zijn libertariërs omdat ze geen overheidsinmenging op economisch gebied willen. Op ethisch-levensbeschouwelijk vlak zijn ze conservatief. Ook in Europa begint Rands gedachtegoed stilaan voet aan de grond te krijgen. Eind 2012 verscheen een volledig herziene Nederlandse vertaling van Atlas Shrugged. En in het voorwoord van het boek Bemind maar onbekend: de politieke filosofie van het liberalisme van Edwin van de Haar prees Mark Rutte Rand een jaar eerder aan als een 'grote geest' van het liberalisme. Ook Martin Bosma, partij-ideoloog van de PVV, bekende zich als een aanhanger van Ayn Rand. In Vlaanderen wordt haar werk in ondernemerskringen naarstig gelezen. Op een ondernemersplechtigheid kreeg Bart De Wever, voorzitter van de NVA, het Atlas Shrugged uit handen van de voorzitter van een van de belangrijkste ondernemersorganisaties.

Zoals eerder gezegd, kan Atlas Shrugged gecategoriseerd worden als een utopisch werk. In tegenstelling tot andere utopieën is het een vlot leesbaar werk en konden de ruim 1300 bladzijden me stuk voor stuk boeien. Het boek speelt zich af in een Amerika dat langzaam aan overheidsinmenging ten onder gaat. Een Amerika dat gezien kan worden als een spiegelbeeld van de communistische Sovjet-Unie. Op onverklaarbare wijze verdwijnen belangrijke industriëlen in het niets. Dagny Taggart is onderdirectrice van het belangrijkste spoorwegbedrijf. Haar tegenspeler, Hank Rearden, staat aan het hoofd van een innovatief metaalbedrijf. Op het eind van het verhaal zijn zij de twee laatste strohalmen waar een in barbarij vervallen Amerika zich nog aan vastklampt. Maar uiteindelijk verlaten Hank en Dagny het zinkende schip en komen alsnog in Atlantis terecht. In Atlantis blijken alle belangrijke Amerikaanse industriëlen een nieuw leven begonnen te zijn zonder een overheid die hun economische activiteiten belemmert. Atlantis kent een volledig vrije markt die enkel gereguleerd wordt door een eed die de inwoners gezworen hebben: elke inwoner streeft enkel zijn/haar eigenbelang na. Wie weggeconcurrereerd wordt door een innovatievere ondernemer, treedt met plezier in diens dienst. Verder wordt in Atlantis heel wat handenarbeid overgenomen door machines.

Atlas Shrugged is een utopisch verhaal omdat een totale breuk met de bestaande wereld voorgesteld wordt. Daarnaast maakt de beschrijving van Amerika duidelijk dat Rand wil afrekenen met het kwaad in de bestaande wereld. Verder kan Rands antropologie als utopisch beschouwd worden: ze doet een uitspraak over hoe geluk bereikt kan worden en bovendien plaatst ze het individu boven de gemeenschap. Daarnaast kan men zich afvragen of een samenleving zonder sociale dienstverlening of nastreven van winst wel mogelijk is. Denk dan maar aan post die besteld wordt op afgelegen plaatsen, of openbaar vervoer dat dunbevolkte gebieden aandoet zonder rendabel te zijn.